

Demokrati och Media

Ukraina och Vitryssland – Fiender av det fria ordet?

Abstract

I dagens samhälle spelar media en stor roll och i många avseenden styr den människors liv och åsikter. Vikten av att kunna kontrollera media och därigenom bilden av sig själv blir allt viktigare i en värld som blir allt mer globaliserad. De länder som studeras i denna uppsats, Ukraina och Vitryssland, är två länder med liknande historia och utveckling efter Sovjetunionens fall. Dock finns en signifikant skillnad i och med den orangea revolutionen som ägde rum i Ukraina och som ledde till att landet gick i en mer demokratisk riktning. Vi har här försökt visa att staters hantering av media har en stor betydelse när det gäller att kategorisera länder som demokratiska eller auktoritära. Dessa två länder har sedan Sovjets fall styrts av regimer som får anses vara mycket auktoritära och vi ska här visa att hanteringen av media har en viktig del i denna kategorisering. Vi ska även visa på de olika sätt som staterna kan kontrollera media och vad detta betyder för deras möjlighet att fortsätta sitt styre.

Nyckelord: demokrati, media, Ukraina, Vitryssland

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	1
1.2	Tes.....	2
1.3	Metod och material.....	3
2	Teori	4
2.1	Ägandeform.....	4
2.1.1	Streets former av makt.....	5
2.2	Statens kontroll av media.....	6
2.3	Hur medborgarna påverkas.....	8
2.3.1	Kvantitet.....	8
2.3.2	Utbildningsnivå.....	9
2.3.3	Val av medium.....	10
2.4	Vinklad information eller ren propaganda?.....	11
3	Analys	13
3.1	Vitryssland.....	13
3.1.1	Ägandeform.....	13
3.1.2	Statens kontroll av media.....	14
3.1.3	Hur medborgarna påverkas.....	15
3.1.4	Propaganda.....	16
3.2	Ukraina.....	17
3.2.1	Ägandeform.....	18
3.2.2	Det tysta monopolet.....	18
3.2.3	Den orangea revolutionen.....	20
3.2.4	Val av medium.....	21
4	Sammanfattning och slutsats	23
5	Referenser	25
5.1	Internetbaserade källor.....	26

1 Inledning

I dagens samhälle utgör media en av de största aktörerna som av många ses som en självständig institution som kritiskt granskar den politiska makten i en stat. I många avsikter stämmer dock inte detta och i ett flertal länder påverkar politiker och andra samhällseliter medias budskap på ett sätt som i Sverige inte skulle vara acceptabelt. För oss är pressfrihet en demokratisk grundbult som det ska krävas mycket för att vi ska rucka på. I andra stater används media för att legitimera icke-demokratiska styrelseskick. Hur kan detta ske? Varför är media en så pass eftertraktad allierad i kampen för det egna intresset? Finns det egentligen någon oberoende media? Detta anser vi vara väl värt att studera då både media och demokrati är fenomen som ständigt återkommer i debatten såväl i Sverige som i omvärlden.

1.1 Syfte och frågeställning

Vårt syfte med uppsatsen är att undersöka hur graden av demokrati i en stat påverkas av massmedia. För att kunna uppnå detta syfte har vi valt att göra en komparativ analys mellan två länder som får representera auktoritära respektive semi-auktoritära stater. De länder vi har valt att fokusera på är Ukraina och Vitryssland. Vi baserar indelningen av länderna på detta sätt utifrån Freedom House ranking om staters pressfrihet där Vitryssland räknas som en icke fri stat och Ukraina som en delvis fri stat. Valet av dessa stater grundar sig även på teorin om most similar design då dessa länder ligger nära varandra såväl geografiskt som historisk då både tidigare utgjorde en del av det kommunistiska Sovjetunionen. Dock finns det idag en signifikant skillnad då Ukraina på senare år utvecklats i en mer demokratisk riktning medan Vitryssland anses vara en av de mest auktoritära staterna i världen. Vi kommer att genomföra studien med stöd av olika teorier rörande media och dess inverkan på den demokratiska utvecklingen. Vi har ingen normativ ambition och har därför valt en empirisk frågeställning vilket innebär att vi kommer att undersöka problemet som det är och inte som det borde vara. Dock vet vi att detta kan komma att bli något svårt då det finns många olika sysätt på hur situationen i dessa länder är. Därför vill vi understryka att denna skrift endast utgör en del av alla åsikter rörande detta ämne. Däremot vill vi inte heller underminera vår egen forskning och vi tror och hoppas att våra resultat kan komma att fungera som något av en förklaringsmodell och att denna skall kunna appliceras på andra stater än just de valda även om dessa inte har exakt likadana förutsättningar som våra stater.

Vår frågeställning lyder:

Vilken roll spelar media för demokratinivån i auktoritära respektive semi-auktoritära stater idag? Spelar de olika staternas hantering av media en avgörande roll vad gällande förutsättningarna för sin egen existens?

1.2 Tes

Hur media hanteras i ett samhälle menar vi har en avgörande roll i hur pass demokratiserat ett land är. Eftersom detta är ett väldigt brett ämne kommer vi i analysdelen av uppsatsen att fokusera på fyra olika aspekter av relationen mellan demokrati och media. Urvalet har skett på basis av vilka teorier kring ämnet som vi anser är av största relevans för uppsatsen. Det som vi valt att fokusera på är:

- Ägandeformen av media
- Hur staten kan kontrollera media
- Hur medborgarna påverkas
- Är det vinklad information eller ren propaganda?

Vi hoppas i uppsatsen kunna styrka tesen om att media spelar stor roll för demokratinivån i ett land och att stater med auktoritära inslag använder sig av media för att legitimera sin egen existens. Det finns sedan tidigare en icke oansenlig mängd forskning kring demokrati och media. Det tycks vara en relation som många finner intressant och betydelsefull. Dock har vi ännu inte stött på någon forskning likt den vi avser att bedriva vilket vi menar gör uppsatsen ännu mer intressant och väsentlig att genomföra och problemet än mer relevant att redogöra för.

Vår ambition med uppsatsen är att visa på att dessa faktorer skiljer sig åt mellan de två länderna vi studerar i analysdelen och att man därigenom bör kunna dra generella slutsatser kring huruvida mediernas roll skiljer sig mellan auktoritära och semi-auktoritära stater. Vi kommer att i en mer utförlig teoridel i uppsatsen närmare beskriva de olika teorierna för att sedan använda dem i den komparativa analysen mellan Ukraina och Vitryssland. Vi kommer att fokusera såväl på ett aktörs- som strukturperspektiv då vi menar att båda dessa kan vara väsentliga för uppsatsen och vi kommer även i korthet nämna det internationella inflytandet på inhemska medier.

1.3 Metod och material

Vi har som tidigare nämnt valt att göra en komparativ fallstudie mellan två länder som har olikartade styrelseskick då vi vill stödja vår tes om att det ska finnas en skillnad mellan länder av olika typ. De teorier som framställdes i föregående kapitel är de som främst kommer att användas i analysdelen där vi går djupare in på de olika ländernas situation. Vi vill använda teorierna som instrument för genomförandet av vår uppsats för att sedan kunna få fram en typ av förklaringsmodell som kan komma att appliceras på andra fall där graden av hur auktoritär en stat är spelar roll.

Vi kommer i uppsatsen endast att referera till sekundära källor. Till teoridelen har vi mestadels använt oss av litteratur i bokform då det är där man tycks finna mycket av det som finns skrivet om teorier kring media och demokrati. När vi sedan kommer till analysdelen är det mest artiklar från vetenskapliga tidskrifter och internetbaserade källor vi använder oss av. Detta är fallet eftersom information om de länder vi valt att fokusera på främst finns tillgängligt via detta medium. Självklart kommer vi att vara källkritiska och försöka se på litteraturen från alla aspekter. Kanske är detta mest väsentligt vad gällande artiklarna då de tenderar att ha en något mer normativ ton, men även i böckerna finns det viss gemensam underton. Detta menar vi kan leda till att man ser en klar tendens att det i litteraturen blir en så kallad västinfluerad vinkel på det hela då en stor del av litteraturen indirekt förespråkar ett samhälle där demokrati och pressfrihet råder. Detta är en åsikt som även författarna av den här uppsatsen delar men vi anser att om man ska studera länder där demokrati endast är ett i andra länder förekommande fenomen bör man ha ett öppet sinne och kunna se såväl det positiva och negativa som framkommer i ett statskick.

2 Teori

De teorier som vi tidigare presenterat skall här närmare gås in på och redogöras för. Vi har valt dessa aspekter av påverkan på media då vi anser de vara av största vikt då vi sedan skall genomföra vår komparativa analys av Vitryssland och Ukraina. Vi tror att vi genom att titta närmare på dessa faktorer och sedan använda de som underlag för analysen kommer att se att länderna skiljer sig åt vad beträffande hur man påverkar media. Detta kan sedan leda till slutsatsen att det finns en signifikant skillnad mellan länder med olika typer av styrelseskick.

2.1 Ägandeform

Media som fenomen har på de senare åren, med den allt mer avancerade teknologin som tillkommit blivit en viktig faktor att räkna med. För att lättare få en förståelse av betydelsen av media och de teorier som vi tänkt använda oss av finner vi det lämpligt att inleda med en kort redogörelse om varför media är så viktigt att studera.

Medierna i dagens samhälle har som sagt utvecklats oerhört de senaste åren, idag är media för många den enda informationskällan och den enda vägen till insikt i den politiska processen. Detta hänger ofta ihop med diskussionen kring journalistikens demokratiska uppgifter. För att en demokrati ska kunna fungera på ett tillfredsställande sätt krävs att det finns ett flöde av information mellan de styrande och den övriga massan. Länken mellan dessa två ska vara medierna som ska kunna fungera som ett forum där de politiska besluten kan diskuteras. Att definiera en demokrati är ett ofta diskuterat ämne men det kan konstateras att det i många av dessa ingår just press- och yttrandefrihet som en förutsättning för att ett land ska kunna klassas som en demokrati. Det är därför viktigt att medierna inte bara rapporterar om sådant som säljer bäst, såsom skvaller och liknande, utan även det politiska arbetet. Detta kallas för informations-, gransknings- och forumuppgiften (Nord, Strömbäck 2004 s. 18 f.).

Massmedierna idag har som sagt en avgörande roll för vad folk i allmänhet diskuterar och även i många fall vad folk ska tycka och tänka. Vikten av att kunna kontrollera vad som framförs i medierna har därför blivit ett oerhört viktigt redskap. Forskningen kring just medias makt och påverkan har ofta handlat om just detta och en viktig faktor i sammanhanget blir därför själva ägandet av medierna. Den som ytterst finansierar medierna borde ju rimligtvis kunna styra

exakt vad som presenteras i till exempel tidningar eller TV-program. En av de teorier som vi tänkt använda oss av blir därför ägandeförhållanden och vilken effekt det får för vad som framförs i medierna och på vilket sätt det görs.

Tidigare var det ofta så att man åtskiljde den makt som ägarna hade gentemot den som chefredaktörerna och journalisterna hade. Man ansåg att det var de sistnämnda som stod för själva innehållet i medierna medan ägarna enbart styrde själva investeringsfrågor och även utnämningsfrågor. Men logiken i detta resonemang blir något motstridigt. Man kan tänka sig att chefredaktörerna och journalisterna agerar utifrån ägarens intressen då de trots allt jobbar för dem. En chefredaktör som presenterar material som inte stöds av ägaren blir knappast särskilt långvarig. Ofta kan man tänka sig att ägarna inte direkt inverkar på materialet, dock skapar de ramar för de andra att verka inom. Deras makt kan på så sätt istället tolkas som indirekt. Så här ser det oftast ut i Sverige, en ägare som inte är alltför aktiv och som oftast inte beblandar sig i redaktionens arbete. Utomlands är oftast bilden dock en helt annan, det är inte alls ovanligt att mediemoguler driver politiska kampanjer genom de medier som han själv kontrollerar. Ett givet exempel är Silvio Berlusconi som utnyttjade sina medier för att propagera för sitt eget parti, Forza Italia (Bengtsson 2001 s. 63 f.f.).

Men om vi påstår att ägandet av medierna spelar roll, på vilket sätt påverkar det regimen i landet? Med tanke på att vår frågeställning fokuserar på statens roll så är det av vikt att presentera vilka effekter det får för den sittande regimen att det finns starka radikala ägare bakom medierna i landet. Ett väldigt talande exempel för betydelsen av att en enskild person styr olika medier är valkampanjen inför de brittiska valen under 1990-talet. Många av de största tidningarna i Storbritannien ägs av den australiske mediejätten, Rupert Murdoch. Inför valet 1992 framställdes de båda ledarna för Tory och Labour helt olika. Många valforskare menade att den oerhört snedvridna framställningen och stödet för Tories John Major var direkt avgörande för hans seger i valet. Därför valde Labours Tony Blair att resa till Australien för att förhindra en liknande utveckling i valet 1997, han förstod vikten av Murdochs åsikter och att dessa skulle kunna komma att få en avgörande betydelse för valets utgång (Bengtsson 2001 s. 63, Street 2001 s. 133).

2.1.1 Streets former av makt

En verklighet där medieinnehållet styrs av vem som har pengarna och vem det är som betalar är i många fall en verklighet. Men måste detta vara negativt? I boken "Mass Media, Politics and Democracy" presenterar John Street tre olika former av makt som media skapar och som kan tänkas vara ofördelaktiga ur ett demokratiskt synsätt.

Den första, "Discursive Power", behandlar vikten av att kontrollera medieflödet. Denna makt grundar sig på tanken om att det man inte vet, det lider man heller inte av. Genom att undanhålla information som kan vara av vikt och som skulle

kunna minska stödet för den sittande regimen förhindrar man på så sätt befolkningen från att kunna ta ställning och skapa en opposition mot regimen.

Nästa teori, ”Access Power”, innefattar idén om att medierna bestämmer vem som får uttala sig och vem som ska få komma till tals i medierna. Ett samhälle där en sådan verklighet råder kan leda till att det endast blir eliter och redan kända individer som får komma till tals medan man utesluter den vanliga människan från det offentliga forumet. Särskilt i en värld som styrs av mediamoguler där valen om vem som får komma till tals kan tänkas väljas utifrån attribut som kön och utseende.

Den tredje och sista är ”Resource power”, denna del handlar om att stora och mäktiga mediekonglomerat och deras relation med olika stater. Samtidigt som staterna oftast är i behov av dessa företag och deras tjänster så skapas en behovsställning som bara missgynnar den egna staten. Detta reviderar deras makt och självständighet vilket beroende på fallet kan vara både positivt och negativt (Street 2001 s. 232-236). Alla dessa tre sätt att styra media på är i de flesta fall odemokratiska, en verklighet där till exempel alla inte har tillgång till rätt sorts information i landet kan vara oerhört missvisande. Eftersom vi redan varit inne på det blir nästa steg att behandla staternas del i det hela, närmare bestämt, sättet på hur de kontrollerar media.

2.2 Statens kontroll av media

Precis som vi tidigare sagt så är staters behandling av media av avgörande betydelse för att kunna avgöra om en stat kan anses vara demokratisk. Det vi främst ska ta upp här är varför en stat kan vara intresserad av att manipulera sin egen mediebild och även på vilket sätt en stat kan styra medierna på.

Eftersom de regimtyper som vi behandlar i vår uppsats inte kan anses vara fullt demokratiska kan det vara av värde för dessa att försöka övertyga befolkningen om att ett icke-demokratiskt styre är det bästa för just det landet. En teknik som används är självbefrämjande. Det är självklart av stort intresse för de styrande av en sådan regim att behålla läget intakt och försöka förmedla en bild av att deras sätt att se på saker och ting är det som är rätt. Man fokuserar på saker och ting som är viktigare än individen själv. Man försöker knyta alla frågor till ideologiska ställningstaganden som är av vikt att genomföra om man ska lyda ideologin. Man menar att problemen för individen är knapphändiga i jämförelse med större och viktigare nationella och internationella problem (Edelman 2001 s. 65 f.).

En annan taktik som varit populär genom åren är att försöka identifiera en fiende. Detta ska avleda uppmärksamheten från de orättvisor som finns inom landet. En gemensam fiende har också genom åren visat sig vara viktig för att ena nationen (Ibid. 2001 s. 95). En annan sak som visat sig vara av stor vikt är arbetet med

propaganda. Hitlers Tyskland var ett lysande exempel på en diktatur som använde sig av propaganda i medier för att legitimera sin egen existens. Det finns många sätt att använda sig av propaganda, ett sätt kan vara att man genom att själva "läcka" information till journalister om historier som glorifierar nationen och på så sätt förmedla en bild som inte riktigt stämmer överens med den verklighetsbild som finns (Street 2001 s.111).

Sätten som regimer kan styra medieflödet på är många, det kan vara av stor vikt att identifiera dessa då dessa faktorer kan fungera som goda ramar att använda sig av då vi ska undersöka de separata länderna. Det finns i vissa länder en stor osäkerhet för journalister att verka, de är rädda för att bli fängslade enbart på grund av deras rapportering av verkligheten. Denna verklighet kan givetvis inte accepteras och bryter mot den demokratidefinition som vi känner till. Den vanligaste formen av en stats begränsningar av media rör censur. Censur kan tillämpas på många sätt men innebär oftast att all media som ska publiceras bör genomgå en kontroll innan den publiceras. I vissa länder har t.o.m. staten efter kontroll av medierna stängt ner vissa medier, Talibanerna i Afghanistan till exempel förbjöd befolkningen att titta på tv, bio och lyssna på musik, en tämligen extrem form av censur. Många länder valde att införa något som de kallade självcensur, detta gick ut på att alla som verkade inom medier i landet inte fick publicera press som stred mot det egna landets intressen, något de i så fall skulle bli hårt straffade för (Ibid. 2001 s.: 103 f.f.).

Sekretess är en annan av de styrelsemedel som stater har. Sekretess innebär att information som kan vara skadlig för nationen eller i vissa fall enskilda individer hemlighålles och kan inte bli tillgängliga för journalister och mediefolk att studera. Resonemanget bakom detta val är att så länge ingen vet om det kan det heller inte offentliggöras. Detta är i sig inget som anses vara odemokratiskt på något sätt, dock kan det vara det om det utnyttjas på fel sätt (Ibid. 2001 s. 107 f.).

Dessa två redan nämnda sätt att reglera marknaden är tämligen uppenbara sätt att styra informationen. Andra saker som kan vara av värde att studera är de sätt genom vilka staterna försöker försvåra, respektive underlätta tillgången på medier. Tidigare låg fokuseringen på innehållet i medierna medan man nu försöker reglerna den marknad som medierna är tänkta att verka på. Man kan med hjälp av den egna lagstiftningen försöka att försvåra för utländska och regimkritiska medier att verka inom landet. För faktum kvarstår, det spelar knappast någon större roll hur stor en mediekoncern är om det saknas medel inom landets gränser att förmedla deras information på. Om man till exempel tittar på mediet TV så krävs det tillgång till teknologi i landet för att kunna nå ut till befolkningen inom ett avgränsat område, detta kan staterna utnyttja genom att antingen förbjuda företag att använda dessa master men även genom att kräva de som avser att använda dessa på stora summor pengar. Det ska dock sägas att med den nya teknologin som idag finns har det blivit svårare för länderna att utöva monopol på den medialiserade marknaden (Ibid. 2001 s. 113-120).

Som sagt så tror vi att dessa sätt att se på statlig kontroll av media kommer att vara några av de saker som vi främst kommer att leta efter i vår fallstudie av dessa länder och förekomsten av en reglering av medierna inom länderna kommer att vara avgörande faktorer i letandet efter svaret på våra frågor. Ett land där media inte tillåts verka fritt och medborgarna inte får komma till tals kan knappast anses vara demokratiskt. Samma sak gäller länder där de som bestämmer vad som ska visas i media är de som står för finansieringen av densamma.

2.3 Hur medborgarna påverkas

Hur medborgarna påverkas av media är av yttersta vikt för vår forskning då de inflytande på media som stater eventuellt använder sig av för att få igenom sin politiska agenda inte skulle kunna få något genomslag om inte medborgarna var mottagliga för de budskap som sänds ut. Finns det så skillnader i mottaglighet hos medborgarna beroende av hur man använder media? Spelar det någon roll hur ofta man repeterar sitt budskap? Kan man se något tydligt samband vad gällande utbildningsnivå och den trovärdighet man applicerar på media? Existerar det forskning som påstår att kontroll över TV är mer effektiv än kontroll över den skrivna pressen då man vill få gehör för sin agenda och nå ut till den stora massan?

2.3.1 Kvantitet

Hur mycket medieutrymme behövs för att man ska få genomslag för sitt budskap? Spelar det någon roll hur många gånger man upprepar en nyhet eller en utfästelse? Kring detta finns en del teorier. Bland andra kan nämnas den så kallade cognitive priming theory som utvecklades av Susan Fiske och Shelley Taylor där priming är ett uttryck för förmågan att isolera vissa händelser eller teman med stort inflytande på individen (Gunther, Mughan 2000, s. 17). I stort så innebär denna teori att man utgår ifrån sedan tidigare inlärda mönster, det vill säga det som finns i långtidsminnet för att hantera och värdera ny information (Willnat 1997 s. 53). Detta leder exempelvis till att om en individ sedan länge är van vid en viss vinkling på ett fenomen så kommer det synsättet på saken att bestå även om ny information tillkommer (ibid.). Det menas av vissa även att människor i allmänhet tenderar att fatta beslut baserat på vad de sist hörde (Willnat 1997 s. 56) men även att en upprepning kan leda till så kallad mental trötthet vilket bidrar till att den kritiska medvetenheten försvinner och innehållet i meddelandet som man mottagit blir rättfärdigat vilket kanske inte annars skulle ha varit fallet (Breton 2000 s. 95).

En annan teori som är värd att nämnas är den så kallade Pavlovianska skolan som tagit sitt namn från den ryske forskaren Ivan Pavlov. Denne är känd för sin forskning i ämnet betingning, och kanske främst för sina experiment på hundar där man visade hur vissa reaktioner är naturliga påföljder av vissa stimuli

(Nationalencyklopedin 2007-12-06). I mediesammanhang är detta aktuellt då man menar att samma princip kan appliceras på mottagare av mediala budskap. Det man då syftar på är att en individ som tillräckligt ofta associerar ett ord med en bild eller känsla utvecklar en form av reflexprincip för detta och alltså kommer att reagera på samma sätt de gånger man får samma stimuli (Breton 2000 s. 109).

Detta innebär alltså att ju mer inflytande över media som en part har, om han väljer att aktivt använda den, desto större kontroll över mottagarnas åsikter har han i det långa perspektivet. För en stat med icke-demokratiskt styrelseskick torde alltså indoktrinering i de egna åsikterna vara av stor vikt då man på det viset har större chans att påverka medborgarnas åsikter i den riktning man önskar och därigenom kanske även legitimera sin egen existens.

2.3.2 Utbildningsnivå

Kan man se ett samband mellan utbildningsnivå och hur pass lättinfluerad man är av vinklad eller manipulerad media? Vilken betydelse har detta om man skall analysera det ur ett demokratiskt perspektiv?

Många är förmodligen övertygade om att en person med hög utbildning skall ha lättare att identifiera icke-opartiska medier. Men är sådant verkligen fallet? I en av böckerna tar man upp tre faktorer som man menar visar på hur utbildning påverkar individens synsätt på ett odemokratiskt styre och därigenom även vinklade medier (Gunther, Mughan 2000, s. 410):

- 1) Utbildning leder till en utveckling mot prodemokratiska preferenser vilket är normer som inte går samman med ett ickedemokratiskt styrelseskick.
- 2) Många av de utbildade reser utomlands, antingen som en del av lärandet eller privat, detta leder till att man ofta blir influerad av utländska demokratier.
- 3) Utbildade individer har större kognitiv komplexitet vilket innebär att de lättare genomskådar försök till att manipulera media även fast de oftast är den grupp av medborgare som utgör de största nyhetskonsumenterna (ibid.).

Detta innebär alltså att individer med högre utbildning skulle vara svårare att manipulera än andra. Dock finns det flera aspekter av detta. Vissa menar exempelvis att uppmärksamhet vid mediekonsumtion beror på politiskt eller genuint intresse medan den kognitiva förmågan är det som baseras på antal år i högre utbildning (Borason, Zhu 1997 s. 70). Man menar alltså på att båda dessa grupper är mindre mottagliga för vinklad media. Frågan är du huruvida problemet ligger i om median är manipulerad eller inte eller om problemet är djupare och mer strukturellt än så. Är de facto problemet låg utbildning vilket leder till att medborgarna blir dåliga på att tyda mediernas budskap (Baker 2002, s. 118)?

Att utbildning i allmänhet och uppmärksamhet mot manipulerade medier i synnerhet är en faktor som torde påverka hur pass mottaglig man är för vinklad

information eller rent av propaganda är en relativ självklarhet. Som Lars Willnat skriver i "Communication and democracy": "*individuals with more political knowledge and higher level of interest should be less affected by media priming*" (1997 s. 59). Att intresse eller medvetenhet säkerligen kan fungera minst lika väl som högre utbildning när det gäller att undvika att influeras allt för starkt av partisk media är en självklarhet. Dock kvarstår det faktum att dessa är svåra att mäta och att utbildning ändå utgör ett tydlig mått som man kan utgå ifrån då man vill undersöka hur stor andel av befolkningen som kan antas stå emot eventuella icke-demokratiska påtryckningar från en auktoritär stat.

2.3.3 Val av medium

Har valet av media relevans för hur pass lätt man får igenom sin agenda? Kan man se ett samband mellan medborgarnas mottaglighet för ett budskap och det medium man använder? Hur kan man kontrollera relativt nya medier såsom Internet då man har för avsikt att påverka medborgarnas informationsflöde?

Att man tar emot budskap från olika medier på olika sätt kan anses vara en självklarhet men vad beror detta egentligen på? För att belysa detta väljer vi att ta upp två olika teorier med likartad innebörd som omnämns i boken "communication and democracy". I dessa skiljer man på tidningar och television som kommunikationsmedel. Den ena teorin talar främst om hur mycket aktivitet från mottagarens sida som ett medium kräver. Där menar man att TV är ett svalt medium medan tidningar är ett varmt sådant. Detta innebär att TV-baserade nyheter ger liten detalj, överspänner flera olika sinnen samtidigt och kräver att mottagaren hyser tidigare kunskap eller intresse av befästelsen ty annars kan man inte intaga informationen på ett korrekt sätt. Medborgaren måste alltså vara kompetent nog att själv kunna fylla i det som saknas i rapporteringen (Wanta 1997 s. 139). Vad gällande tidningar däremot så ger de en detaljerad bild av det som beskrivs samtidigt som det kräver liten kunskap om det sedan tidigare då mycket information ges till läsaren. Det aktiverar endast ett sinne, dock till en väldigt hög grad (ibid.).

Den teori som utvecklats av Jerome L. Singer beskriver skillnaden mellan medierna på ett något annorlunda sätt. Han menar att TV är ett medium som omöjliggör egentlig informationsinhämtning. Detta beror på att TV har ett väldigt högt tempo vilket leder till att man inte kan ta in de budskap som sänds ut på ett riktigt sätt. TV sänder ut signaler som förvisso ger mottagaren en större igenkänning av ämnet men dock med resultatet att man på ett djupare plan inte kan återkonstruera den korrekta bilden av befästelsen (ibid. s. 140). Där menar han att tidningar är ett överlägset medium då mottagarna här får en mer väl genomgången information som även kräver mer av individen. Bland annat argumenterar han för att det av tidningsläsarna krävs logiskt och välorganiserat tänkande vilket leder till att en korrekt återskapning av det man läst är mer trolig (ibid. f.).

TV ger mottagarna en snabbare effekt av åsiktsbildning än tidningar då de är fria och oberoende helt enkelt på grund av dess utformning (ibid. s. 151). Dock är media i tidigare auktoritära stater såsom de vi senare skall studera, och då främst TV, hårdare kontrollerat (Gunther, Mughan 2000 s. 404) vilket kan leda till att TV saknar den oppositionella roll som den annars kan spela. Ty om TV är allt för hårt styrt av staten saknar landet ett medium som är starkt åsiktsbildande och når ut till samtliga medborgare. Det finns dock vissa faror med detta då en underminering av den odemokratiska statens legitimitet kan ske om man manipulerar media allt för mycket och på ett allt för uppenbart sätt (ibid. s. 19).

Internet är ett relativt nytt sätt att hämta information på men har snabbt utvecklats till att bli mångas, framför allt ungas, största informationsinhämtningskanal. Det är ett kommunikationsmedel som är tämligen oberoende av statlig kontroll, mycket på grund av att få insåg hur omfattande fenomenet skulle bli, och det är ett av de mest demokratiska medlen då i princip alla medborgare som har tillgång till en dator med uppkoppling sekundsnabbt kan sprida ett budskap till hundratusentals andra Internetanvändare (Jowett, O'Donnell s. 159). Detta betyder att det är relativt svårt för stater att kontrollera Internet (ibid. s. 375), dock har så skett i många delar av världen. Man måste även överväga den odemokratiska statens möjligheter att använda Internet i egna syften. Om en individ kan åstadkomma en folkresning med enkla medel så kan självfallet en stat med en betydligt mer omfattande budget bruka Internet för att få genomslag för sin politiska agenda.

2.4 Vinklad information eller ren propaganda?

Det finns olika grader av partiskhet eller politisk bundenhet i medier, men detta behöver inte betyda att en stat är odemokratisk. En journalist kan nog aldrig vara fullständigt objektiv då allt för många faktorer spelar in i hur individer ser på samhället i stort och enskilda problem. Hur avgör man då om den information som gått ut i medierna endast är vinklad eller om den utgör ren propaganda?

Propaganda är enligt Garth S. Jowett och Victoria O'Donnell "*the deliberate, systematic attempt to shape perceptions, manipulate cognitions, and direct behavior to achieve a response that furthers the desired intent of the propagandist*" (Jowett, O'Donnell 1999 s. 6). Det kan även ses som konsten att i största möjliga mån ta bort friheten för åhöraren att tolka, diskutera eller avfärda det som framförs (Breton 2000 s. 24) eller att få det falska verka sant genom media, ett slags spel för åhörarna (ibid. s. 66). För att återknyta till det som tidigare diskuterats kan man här inflika att baserat på detta kan man anse att TV bör vara det främsta kommunikationsmedlet en propagandist använder sig av då

det är ett ensidigt medium där mottagaren har lite, eller ingen chans till egen tolkning.

Kan man så identifiera några normer för hur propaganda utformas? Jean-Marie Domenach menar att det finns fem regler vad gällande propaganda. Dessa är:

- 1) Förenkling. Detta sker ofta genom att man skyller problem som kan uppstå på en utomstående men dock för staten gemensam fiende.
- 2) Överdrifter. Tillåter propagandisten att förvränga fakta till sin fördel.
- 3) Organisering. Det som gör att man får ut sina icke riktiga påståenden till den stora massan, exempelvis genom kontroll av media.
- 4) Anpassningsbarhet. Man måste kunna anpassa sitt meddelande till olika mottagare.
- 5) Överföring. Syftet med detta är att uppnå nationell enighet kring frågan. (Breton 2000 s. 71).

Dessa är faktorer som i sin helhet kan anses vara tämligen vanligt förekommande då man studerar hur ledare i icke demokratiska stater får ut sina budskap. Detta är då inte något speciellt för de tidigare Sovjetstaterna utan kan appliceras på i princip samtliga mer eller mindre auktoritära stater. I de gamla Östeuropeiska kommuniststaterna såg man dock media som en institution som skulle tjäna staten och Lenin skall en gång ha sagt *"The press should be not only a collective propagandist and a collective agitator, but also a collective organizer of the masses"* (Lasorsa 1997 s. 158). Huruvida detta tankesätt lever kvar än idag får vi se senare i uppsatsen då vi undersöker våra valda stater lite närmare.

Vad finns det då som kan motverka att propaganda sprider sig allt för mycket? Det exempel som ligger närmast till hands kanske är ett väl utvecklat civilt samhälle. Det vill säga organiserade grupper av individer som är autonoma från staten och som har utvecklat sin egen subkultur där deras värderingar skiljer sig från den propaganda som sprids av officiella institutioner (Gunther, Mughan 2000 s. 409). Dock är det inte alltid säkert att dessa i en auktoritär stat kan få möjlighet att utvecklas och bli en signifikant del av en eventuell opposition. Som tidigare nämnt så har vissa auktoritära stater tendens att utöva påtryckningar mot oliktankande och dessa måste ofta agera i hemlighet vilket på ett icke obetydligt sätt försvårar deras möjlighet att påverka den allmänna debatten.

3 Analys

Här följer delen då vi utifrån våra teorier analyserar läget i de valda staterna för att sedan utifrån det dra en slutsats om huruvida media och dess olika former påverkar graden av demokrati i ett land.

3.1 Vitryssland

Vitryssland är en av de mest auktoritära staterna i världen idag och man har efter Sovjetunionens fall utvecklats mot ett allt mer stängt samhälle där större delen av kontakten man har med omvärlden sker enbart med Ryssland. Hur påverkar detta användandet av media? Kan man se ett samband mellan utvecklingen mot en auktoritär stat och en allt mer vinklad media?

3.1.1 Ägandeform

Då Sovjetunionen föll och Vitryssland blev en självständig stat var det många som hoppades att man skulle gå i samma demokratiska riktning som de baltiska grannländerna och Polen. Man såg en tydlig utveckling mot mer liberaliserad media i början av 1990-talet med ett flertal fria tidningar och TV-kanaler (Ivanova 1998 s. 4). Dock kan man konstatera att så inte blev fallet och att antalet fria medier drastiskt har minskat. Av Freedom House rankas Vitryssland som en icke-fri stat och det menas att nästintill all media är direkt eller indirekt kontrollerat av staten (Freedom House 2007-12-17). Vad beror detta på? Många menar att utvecklingen mot en mer auktoritär stat påbörjades då Aleksandr Lukashenko tillträdde som president 1994. Då Lukashenko övertog presidentposten var det statliga monopolet av media att anse som måttligt medan det under åren 1997 till 2004 var att anse som högt (Way 2005 s. 242). Detta är ett tydligt tecken på att en omstrukturering av mediasituationen i landet skett och att det inte var i en demokratisk riktning.

En anledning till att Lukashenko så pass lätt kunde komma att kontrollera landets media berodde på att det inte fanns någon egentlig opposition som kunde protestera mot det statliga övertagandet. Detta beror på ett flertal faktorer, bland annat saknar landet en egentlig partipolitik utöver presidenten (Marples 2006 s. 355). Precis som mediemonopolet har oppositionens svaghet gått från att vara måttlig till hög (Way 2005 s. 242). Man har även sett hur den auktoritära

statsmakten ändrats från måttlig till hög medan eliternas organisering konstant ligger på måttlig (Way 2005 s. 247). Då Vitryssland blev självständigt liberaliserades visserligen media, men man inledda aldrig en privatiseringssvåg vilket lett till en avsaknad av ekonomiskt starka oligarker vilka annars kunnat bilda en betydande opposition av samlade eliter (Way 2005 s. 255). Dessa får idag inte komma till tals i de rikstäckande medierna då man får intrycket av att Lukashenko nästintill personligen avgör vad som får rapporteras och inte (Rich 1996 s. 56). Internet kontrolleras via det nationella telekommunikationsorganet Beltelecom som är den enda distributören av Internet i landet (Freedom House 2007-12-17).

Om man skall behandla detta med tidigare nämnda Streets former av makt så måste man nog först ta bort resource power då denna inte kan anses applicerbar i detta fall. Dock så kan man se att Vitryssland uppfyller de två andra maktformerna. Discursive power genom den tydliga statliga kontrollen av mediaflödet och access power då man strikt granskar vilka som får komma till tals i de statliga, och egentligen enda signifikanta, medierna. Detta kan som tidigare nämnt vara till nackdel för det demokratiska klimatet i ett land och man kan nog utan allt för kraftiga motsägelser hävda att det statliga mediemonopolet i Vitryssland som blivit allt starkare under Lukashenko inte är till fördel för den demokratiska utvecklingen.

3.1.2 Statens kontroll av media

Det finns många sätt på vilka en stat kan kontrollera media och dess innehåll. Detta kan, som tidigare nämnt, te sig som censur, sekretess eller självcensur där det är uppenbart för journalisten att det som skrivs måste granskas, annars kan det få ödesdiga följder. Staten kan även kontrollera tillgången på medier, fängsla eller till och med omintetgöra de med avvikande åsikter. Kan man se en tendens till detta i Vitryssland? Vilka åtgärder har den vitryska regeringen vidtagit för att förhindra spridningen av vissa åsikter?

Den vitryska regeringen är internationellt känd för sin intolerans mot oliktankande. Detta kan ses genom att det presstödd som staten delar ut till tidningar (Miazhevich 2007 s. 1336) i praktiken används som en form av ekonomisk påtryckning för att få tidningarna att endast trycka det som godkänts av staten (Freedom House 2007-12-17) ty rapportering av vissa ämnen är förbjudet och staten är även känd för att frysa bankkonton för dem som inte åttlyder dessa regleringar (Rich 1996 s. 57 f.). En händelse som uppmärksammades kraftigt var då en TV-sändning från parlamentet stängdes av på Lukashenkos order då en oppositionspolitiker kritiserade regeringen (Rich 1996 s. 57). Enligt en lag som tillkom år 2005 kan man dömas till upp till tre års fängelse om man offentligt kritiserar presidenten och hans regering. Detta anses även vara det år som Lukashenko började att på ett mer genomgående vis förhindra pressfrihet i landet (Freedom House 2007-12-17).

Enligt Freedom House har fyra oppositionella politiker och journalister försvunnit mellan år 1999 och 2000 (Freedom House 2007-12-17) och före valet 2006 frihetsberövades och misshandlades en oppositionspolitiker på, förmodar man, inrådan av Lukashenko (Marples 2006 s. 358, Freedom House 2007-12-17). För att detta inte skulle bli känt för allmänheten tvingades tidningarna publiceras med tomma utrymmen där nyheten skulle ha stått. Dock fanns det en tidning som rapporterade som detta men då konfiskerade staten samtliga av de 250 000 upplagorna (Marples 2006 s. 358). På själva valdagen den 16 mars 2006 fanns inga oppositionella medier att tillgå och samtliga webbsidor med dubiöst innehåll stängdes ned (ibid.). Då Lukashenko vunnit valet och det rapporterats om mycket omfattande valfusk kanske främst i internationell press, samlades hundratals människor på gator och torg för att protestera mot valresultatet och 600 personer arresterades (ibid. s. 352).

Med tanke på detta är det inte särskilt märkligt att självcensuren är tämligen omfattande i Vitryssland. Journalister självcensurerar av rädsla för eventuella påföljder riktade mot de själva, eller mot deras familj (Freedom House 2007-12-17). Dock är det ett faktum att det som västerländska journalister tar för givet inte kan anses som självklart av deras vitryska likar. Man är i dessa länder vana vid censur och att inte kunna uttrycka sig fritt och detta kanske fortfarande lever kvar? En fristående vitrysk journalist sammanfattade detta såhär:

”we have it in our genes that the newspaper is first and foremost an ideological moderator between the government and the public, “guided” and “directed” by those in power who are intent on keeping this “ideological mediator” under constant and total control”
(Ivanova 1998 .s 25)

Även om traditionen med censur fortfarande lever kvar i vissa vitryska journalisters sinnen kan den knappast anses vara ansvarig för all den inskränkning av pressfriheten som pågår i landet. Det är tydligt att staten på ett tämligen grymt och omfattande vis kontrollerar flödet av och innehållet i den media som når medborgarna.

3.1.3 Hur medborgarna påverkas

Som nämnt i teoridelen kan vana vid ett visst synsätt påverka framtida informationsinhämtning och bidra till att individen får ett slags mental trötthet. Som redan har framkommit är tillgången på oppositionell media tämligen begränsad i Vitryssland vilket torde tyda på att medborgarna till stor del matats med en viss vinkling på information och därför till viss del förlorat möjligheten att tänka kritiskt på det man ser på TV och läser i tidningar.

I Vitryssland talade år 2005 83,3 procent av medborgarna ryska hemma och i princip all media är tillgänglig på ryska. Lukashenko motarbetar till och med användandet av vitryska genom att förbjuda språket i skolor, traditionella folksånger och dylikt (Ioffe 2007 s. 351). Under 1996 drog han även tillbaka skolböcker från efter 1991 och ersatte dem med Sovjetgodkända böcker, något han sedan dementerade i nationell media (Rich 1996 s. 55). Presidenten syns dagligen i media och på stora reklamaffischer över hela landet. Främst på landsbygden, där många av medborgarna identifierar sig med honom då han själv är uppvuxen under sådana förhållanden, ser man honom något som en ikon och media förstärker denna bild (Marples 2006 s. 362).

Av de röstberättigade är cirka 63 procent utbildade under sovjettiden och antas vara mer resistent mot förändringar som sker i demokratisk riktning (Marples 2006 s. 353). Vitryssland är heller ej i framkanten vad gällande utbildningsnivån på medborgarna vilket kan leda till att en regimkritisk ungdom aldrig får chans att uttrycka sig. Bland annat stängdes två högt ansedda universitet ned 2003 och 2004 då man ansåg att de var allt för liberala. En av dessa verkar nu i Litauen, liksom majoriteten av de oppositionella medierna (Freedom House 2007-12-17). Unga människor informerar sig via Internet där man finner regimkritiska sidor såsom Charter 97 och Zubo vilka båda uttrycker sig mycket kritiskt mot presidenten och hans regering (Marples 2006 s. 363). Dock har regeringen, som tidigare nämnt, möjlighet att till stor del kontrollera tillgången på Internet i landet. I Vitryssland har man, till skillnad från i Ukraina, funnit stora svårigheter med att samla unga i olika forum där de kan uttrycka sig (Marples 2006 s. 359). Det kan tänkas att detta beror på att universiteten inte får verka fritt och att hot om avstängning från utbildningar är en av de vanligaste påtryckningarna regeringen använder sig av (Marples 2006 s. 362). Att eventuellt få demokratiska ideal ifrån utlandsvistelser är heller inte helt lätt då det krävs en tillåtelsestämpel för att resa utomlands vilken även måste förnyas vart femte år (Freedom House 2007-12-17), att dessa inte ges ut till dem som motarbetar regeringen allt för mycket torde vara självklart.

Av den vitryska befolkningen ser 90 procent regelbundet på TV medan endast 60 procent läser tidningar (Ivanova 1998 s. 5). Detta torde stödja tesen om att TV påverkar medborgarna i en större utsträckning än tidningar, självfallet i samband med att utbildningsnivån och därigenom det kritiska tänkandet inte heller är särskilt hög. Eftersom staten kontrollerar i princip all media och dess utbud och då tillgången på alternativ media är knapp är det tämligen lätt att dra slutsatsen att medborgarna starkt påverkas av de budskap som staten sänder ut via media.

3.1.4 Propaganda

För att de budskap som via vitryska medier sänds ut av staten skall räknas såsom propaganda krävs det att de uppfyller de fem reglerna om förenkling, överdrift, organisering, anpassningsbarhet och överföring där kriterierna om organisering och överdrift redan är redogjorda för.

I vitryska medier talas det mycket om det utländska hotet, fokus ligger på det fientliga andra och man underbygger xenofobin som finns i landet. Detta kan utgöras av bland annat USA och NATO men även globalisering och kapitalism i stort, men även inhemska hot såsom den politiska oppositionen utmålas (Marples 2006 s. 356, Miazhevic 2007 s. 1333). Som Huntington skrev: *"For people seeking identity and reinventing ethnicity, enemies are essential"* (Huntington 1996 s. 20). Detta är tydliga exempel på förenkling, där man skyller problem på en för nationen gemensam fiende.

Vad gäller regeln om anpassningsbarhet kan man anse att detta sker genom att man ger medborgarna de budskap som medborgarna vill ha. Ett land vill förmodligen ha en stark president och vitrysk media sänder ut bilden av Lukashenko som robust och atletisk vilket stärker bilden av en maktfylld nation (Marples 2006 s. 356). Då majoriteten av invånarna i landet talar ryska kan även propagerandet för närhet till Ryssland legitimeras (ibid.). Detta sker bland annat genom referenser till och glorifiering av andra världskrigets bonderörelse och forntida heroism vilka alla uppkommit i samband med Ryssland (Miazhevic 2007 s. 1334). Självklart kan även nämnas det faktum att regeringen till stor del använder sig av TV för att få ut sina vinklade budskap, vilket visat sig vara effektivare än tidningar, i detta avseende. För att uppnå nationell enighet kring de frågor man fokuserar på framhäver man ofta landets ekonomiska stabilitet. Vitryssland har en av de mer stabila ekonomierna i regionen med en BNP/capita på 2 258 amerikanska dollar, vilket är betydligt högre än Ukraina (Way 2005 s. 242). Uppfyllandet av överföringskriteriet förenklas även betydligt av det faktum att Vitryssland aldrig varit delat av betydande regionala eller etniska konflikter (Way 2005 s. 255).

Med stöd av dessa fakta är det tämligen uppenbart att den typ av informationsutlämning som den vitryska staten bedriver är starkt partisk och vinklad samt uppfyller samtliga av de fem kriterierna för propaganda.

3.2 Ukraina

Situationen i Ukraina förändrades tämligen kraftigt efter Sovjetunionens fall. Staten slutade officiellt med att censurera medierna och det statliga monopolet över media avskaffades. Detta öppnade upp möjligheter för privata aktörer att ta sig in på marknaden vilket kan anses ha varit ett steg i riktningen mot en fungerande demokrati. Trots dessa försök att få till stånd en mer fri och öppen media så har utvecklingen gått åt det motsatta hållet. Detta har till stor del orsakats av att fel personer kommit i kontakt med media och missbrukat dess makt.

3.2.1 Ägandeform

I Ukraina har betydelsen av vem som äger media haft en stor roll, speciellt i det politiska arbetet. Många trodde att kommunismens fall skulle ha en positiv effekt på medierna och dess arbete. Medierna skulle fungera mer individuellt och statens inverkan på nyhetsflödet skulle minska. Dock ledde den ekonomiska utvecklingen inom landet till att kapitalet och makten koncentrerades till ett fåtal personer som kunde lägga beslag på alla de medier som inte längre kontrollerades av staten, ofta med hjälp av kontakter inom regeringen. En del av dessa såg härmed också sin chans att skapa en ny karriär, inom politiken (Nikolayenko 2004 s. 662).

I slutet på 90-talet fanns det i Ukraina sex tv-stationer med nationell räckvidd, dessa sex kontrollerades och ägdes av staten och två olika klaner, som oligarkiernas släkten kallades. Problemet för den sittande presidenten vid den här tiden, Leonid Kuchma, var att i de tv-kanaler som inte kontrollerades av staten var bilden av honom som ledare mycket negativ. Hans popularitet minskade kraftigt och han var tvungen att göra något för att ändra situationen för att vinna valet och behålla makten. Hans lösning på situationen var att dels återupprätta censuren men även att med andra medel försöka förhindra dessa kanaler att nå ut med sina budskap (Dyczok 2004 s. 222). Denna utveckling var ett allvarligt hot mot demokratin i landet. Problemet med den mediesituation som finns i landet är att den som tidigare nämnt i princip genomgående kontrolleras av aktörer som konkurrerar om den politiska makten. Media har blivit ett slagfält där staten och dess motståndare turas om att lovorda de egna, informationen blir vinklad och trovärdigheten för vad som sägs i media blir oerhört låg.

Även inför valet 2004 var det oerhört tydligt vilken av kandidaterna som favoriserades. Regeringen hade, som tidigare sagt, under Kuchmas andra period vid makten vidgat sitt inflytande, allt för att förhindra liknande incidenter likt den inför valet 1999. Den tänkta efterträdaren var Viktor Yanukovych och man fokuserade på att se till så att bilden av honom i media var alltigenom positiv. Det fanns fortfarande en del kanaler som inte styrdes av staten men de allra viktigaste kontrollerades av antingen staten eller oligarker med nära kontakter till både Yanukovych och Kuchma. Därav lyckades man med olika knep begränsa oppositionens negativa bild av Yanukovych som av omvärlden ansågs vara ett betydligt sämre alternativ än sin opponent Viktor Yuschenko (McFaul s. 61).

3.2.2 Det tysta monopolet

Trots att staten officiellt avskaffade sitt monopol på det mediala planet så lyckades man genom en rad åtgärder ändå kontrollera nyhetsflödet. Framförallt då Leonid Kuchma gav statlig kontroll av media ett nytt ansikte. Med facit i hand

kunde han lika gärna ha återinfört det gamla monopolet, hans metoder fick ändå samma effekter. Som tidigare nämnt så använde sig Kuchma inför valet 1999 av media för att misskreditera sin farligaste opponent vilket i förlängningen ledde till en klar seger, eftersom han kontrollerade den största kanalen var detta inget problem och censuren var återupptagen (Dyczok 2004 s. 222).

I Ukraina har det genom åren förekommit en rad fall där journalister blivit bortförda eller trakasserade, vilket det fortfarande än idag gör. Så sent som inför valet 2006 fanns det en rad fall av uppenbart våld mot journalister som bevakade valrörelsen. Det förekom även en del bränder runt om i landet på redaktioner som för en utomstående fick anses vara starkt regimkritiska (Freedom House 2007-12-29). Regeringen har genom åren ofta tagit emot hård kritik för händelser som dessa, framförallt från internationellt håll. Dock har man ofta försökt komma undan med att hänvisa till att det är det bästa för den nationella säkerheten. Detta har dock oftast bara fungerat som en täckmantel för att förhindra material om den sittande regeringen att spridas. Ett exempel på detta var 1998 när en reporter undersökte den utspridda korruptionen bland Kuchmas närmaste medarbetare. Artikeln ledde till att tidningen fick läggas ner då det enligt domstolen stred mot lagen om publicering av material som kunde vara skadligt för den nationella säkerheten. Detta visar tydligt på ett av Ukrainas största problem, nämligen att lagarna som tillkom för att skydda den mediala verksamheten inte åtföljs. Ukrainas regering fastslog till exempel att all medial bevakning av valkampanjer inom landet skulle ha obegränsad tillgång överallt. Man tecknade även lagar om pressfrihet och tryckfrihet vilket i många fall skulle anses synonymt med en fungerande demokrati, om de hade följts. Detta kan ses som ett resultat av den i många fall oerhört korrumperade maktelit som finns i landet, man är villiga att offra oerhört mycket för att både få och behålla makten (Nikolayenko 2004 s. 662-663).

Vi talade i teoridelen även en del om att staten med hjälp av både konstitutionella och ekonomiska resurser kunde reglera marknaden. Detta har staten i Ukraina använt sig oerhört mycket av. Om man tittar på utvecklingen i landet efter Sovjets fall så borde inte de statliga medierna ha särskilt mycket inflytande. Försäljningen av statliga mediebolag ledde till att en tämligen liten del av medieutbudet kontrollerades av staten, till en början inte mer än ett par procent men efter Kuchmas maktövertagande 1994 ökade det till omkring tio procent. Faktum var dock att staten med hjälp av regleringar på marknaden lyckades minska de övriga aktörernas chans att få komma till tals. Bland annat så var cirka femtio procent av alla de tidningar som tog sig ut på den tryckta marknaden statligt ägda, den statliga televisionen nådde ut till nittiosju procent av befolkningen medan oppositionens tidigare starkaste kanal, bara nådde trettiosju procent (Dyczok 2004 s. 221).

Metoderna för att reglera den inhemska marknaden var många. Ett sätt att reglera de tryckta medierna, främst då dagstidningar, var att kontrollera tryckerimaskinerna. En stor del av de tryckerier som fanns i landet behölls i statlig

ägo vilket gjorde det svårt för utomstående tidningar att trycka sitt material. En annan faktor som försvårade var att bläcket, som krävs för att trycka tidningen, var tvunget att köpas in från grannen Ryssland. Inköp av bläck belades då med väldigt höga skatter vilket ytterligare försvårade situationen för de icke-statliga tidskrifterna. Staten behöll även sitt monopol på postservicen inom landet, all kommunikation inom landet var tvungen att gå genom det statliga postverket som hade rätt att övervaka all information som skickades inom landet (Nikolayenko 2004 s. 668). Det krävdes alltså oerhört mycket för att kunna konkurrera på den marknad som staten byggt upp och man kan snabbt konstatera att villkoren för dem som ville ta sig in på den var i de flesta fall väldigt svåra. De som inte stödde den sittande regimen belades med oerhört höga skatter och den ekonomiska situationen var ohållbar vilket ledde till att många mindre bolag tvingades stänga ner.

Precis som vi tidigare noterat i fallet med Vitryssland kan en viktig faktor till att staten behandlar media såsom den gör vara den tidigare erfarenheten av en icke fri marknad där fri konkurrens gällde ligga till grund för den situation som finns inom landet. Kuchmas hantering av media påminde väldigt mycket om den situation som rådde under det gamla Sovjet, man såg på media som ett verktyg, ett verktyg som kunde användas för att manipulera och kontrollera befolkningen och därmed befästa makten på ett odemokratiskt sätt. Makthavarna i Ukraina var vana vid det här sättet att arbeta och man trodde att detta var det enda rätta. De som är uppväxta och som levt i Sovjet större delen av sin livstid är vana vid att media inte kritiserar den egna staten, oberoende granskningar av de egna leden förekom aldrig vilket kan ha lett till att de aldrig såg någonting fel i det de gjorde (Dyczok 2004 s. 222).

3.2.3 Den orangea revolutionen

Efter valet 2004 där Yanukovych tagit makten uppkom det flera anklagelser om valfusk. Kritiken mot Yanukovych var stor och omvärlden fördömde valresultatet som ogiltigt och att omval skulle ske. Regeringen försökte som vanligt med hjälp av olika metoder tysta ner kritiken, bland annat blev flera journalister i landet bortförda och hela upplagor av tidningar beslagtogs. Vad regeringen dock inte hade räknat med var den bredd som numera fanns hos oppositionen. Tidigare hade oppositionen varit splittrad och det fanns ingen samlad enighet kring något gemensamt. Det fanns det dock nu, alla tidigare oppositionsledare förklarade sitt stöd för Viktor Youshenko, även omvärlden ansåg att han var bäst lämpad att leda landet. Följden blev att en samlad nationell och internationell kampanj startade där kritiken mot staten och dess agerande var hård. En viktig och rik kontakt till Youshenko skaffade sig rättigheterna till en tv-kanal som nådde 30 procent av befolkningen, samtidigt som små tidningar i flera olika delar av landet publicerade material som var till fördel för oppositionen. Samtidigt hade flera

internationella radiostationer, till exempel BBC, placerat ut radiosändare som nådde en bit in i landet och en liten del av befolkningen i landet. På det hela taget nådde man ut till en väsentligt större del av befolkningen än om alla de här agerat självständigt. Effekterna av den här kampanjen syntes inte direkt i valresultatet men väl efter. Tack vare alla rapporter om valfusket så lyckades man vända folket mot staten, den orangea revolutionen var ett faktum. Denna revolution mobiliserades via gigantiska webbkampanjer där folket uppmanades att protestera mot statens ingrepp på demokratin (McFaul s. 61-63).

Dessa händelser visar på betydelsen av att kunna kontrollera media och tack vare att det trots allt fanns öppningar för konkurrerande media att verka så kunde staten inte längre hålla oppositionen tillbaka, mest tack vare den mer samlade pressen. Dessa händelser ledde också till att regeringen, mycket riktigt släppte en del av de hårda grepp man höll om landet, dock är det fortfarande svårt för befolkningen i Ukraina att komma till tals och det har uppkommit misstankar efter detta om övergrepp mot journalister i landet.

3.2.4 Val av medium

Det finns en diskussion som rör betydelsen av olika medier. Man menade att olika medier hade olika funktioner, att det fanns en distinktion mellan massans och elitens åsikter. TV, radio och nationella tidningar var tänkta att beskriva och påverka massan och deras åsikter medan Internet och små, men viktiga, politiska tidningar var tänkta att beröra landets elit. Internets betydelse kan sammanfattas med ett citat taget från en av Viktor Yanukovych gamla rådgivare, Kost Bondarenko:

'the role of the Internet is larger than that of other media outlets since its target audience is the intellectuals, the group in society which formulates public opinion. The Internet is a source of information for decision makers'.

(Dyczok 2004 s. 234)

I och med detta citat kan man se hur även den tidigare styrande eliten anser att Internet är en väldigt viktig allierad i kampen om makten. Det kan tänkas att man anser att Internet kommer att spela en mer signifikant roll i framtiden. Än så länge är internetanvändandet inte så väldigt utbrett i Ukraina, man har cirka 5,5 miljoner Internetanvändare av ett invånarantal på cirka 45 miljoner (CIA - The World Factbook 2007-12-19). Detta stödjer ju även tesen om att Internet idag är ett fenomen som främst nyttjas av de mer välsituerade i samhället.

I Ukrainas fall fanns det förutsättningar för en fungerande demokrati men en rad händelser ledde till att landet tappade sitt grepp om den process som till en början

såg så lovande ut. Man skapade lagar som reglerade aktioner som kunde motverka demokratiprocessen. Problemet var att fel folk tog makten vid fel tillfälle, efter de fria valen 1994 när Leonid Kuchma tog makten i landet skedde en förändring mot ett alltmer stängt och auktoritärt styre. För att Ukraina skulle kunna skapa en fungerande demokrati krävdes det att regeringen skapade förutsättningar för att medierna i landet kunde verka så som det är tänkt att medier i demokratier ska verka, precis som vi i inledningen nämnde. Så var ju inte fallet innan den orangea revolutionen. Det är först nu som landet istället går mot en mer demokratisk riktning och situationen för journalister och den fria median har förbättrats avsevärt. Dock kan vinden komma att vända ytterligare en gång och vi får med spänning följa utvecklingen i landet.

4 Sammanfattning och slutsats

Utvecklingen i dessa postkommunistiska stater har efter Sovjets fall gått i en snarlik riktning, båda fick först en mer demokratisk framtoning för att sedan återgå till mer auktoritärt styre. Dock finns en klar strukturell skillnad i de båda ländernas utveckling. Till exempel skapade Ukraina förutsättningar för en fri och fungerande mediemarknad genom lagar som garanterade pressfriheten. Vitryssland däremot tog fasta på de rutiner som gällde under den tidigare Sovjetiska epoken och fortsatte med en statligt styrd media där staten var den enda aktören. Den graden av demokrati som funnits fick aldrig möjlighet att konsolideras i och med de regimskiften som skedde i länderna i mitten av 1990-talet. De nya regimerna använde medierna för att på ett effektivt sätt påverka befolkningen i den riktning de önskade. Genom att göra detta kunde de bibehålla den makt som de sedan länge strävat efter. Fallen Vitryssland och Ukraina visar på vikten av att kunna kontrollera media. Då man gör det kan man förhindra en allt för bred spridning av oppositionella åsikter samtidigt som man framställer de egna åsikterna som de som bör vara gällande för landets framtida välbefinnande.

Viktiga delar i denna process är som vi nämnt i teoridelen ägandeformen, hur man kontrollerar oliktankande, hur medborgarna påverkas av de budskap man sänder ut samt graden av propaganda. Vad gällande ägandeformen ser man en klar skillnad mellan de båda länderna där Ukraina är det land som är betydligt mer privatiserat vad gällande de olika medierna. Dock är det statliga inflytandet fortfarande omfattande då flera av de ledande mediemogulerna har starka kopplingar till regeringen vilket självklart påverkar rapporteringen.

När det gäller hur man kontrollerar de oliktankande är det Vitryssland som idag har de grymmaste metoderna för detta. I Ukraina var situationen likartad men har förbättrats till följd av den orangea revolutionen. Dock kan man mena att Vitryssland på ett vis har mer legitimitet för att genomföra straffåtgärder då det de facto är förbjudet enligt lag att kritisera presidenten och hans regering. Ukraina däremot har som tidigare nämnt regler för att fastställa rättigheterna att uttrycka sig fritt i tal och skrift, vilket trots detta inte alltid efterföljs.

Vad gällande hur medborgarna påverkas kan man inte se någon tydlig skillnad. Detta kan anses bero på att de har en tämligen likartad historia och man ännu inte hunnit utvecklas åt så pass olika håll att en distingerad olikhet medborgarna emellan kan upptäckas även om det kan komma att bli så i framtiden.

Propaganda är väldigt utbredd i Vitryssland där presidenten som känt glorifieras i medierna samtidigt som man smutskastar såväl den inhemska oppositionen som

internationella aktörer men även andra stater. I Ukraina däremot har vi fått intrycket av att det snarare handlar om att förhindra andra från att smutskasta de egna idéerna och undanhålla information som kan vara skadligt för dem.’

Med stöd av dessa fakta som vi diskuterat genom hela uppsatsen kommer vi fram till följande slutsats:

Media spelar en stor roll för demokratinivån i auktoritära respektive semi-auktoritära stater eftersom vi tydligt sett hur graden av pressfrihet även påverkar demokratinivån. Detta syns framförallt då oppositionen i semi-auktoritära stater kan göra sig hörda och därigenom verka för att en aktiv debatt bedrivs i landet och därigenom påverka opinionen.

Hur staten hanterar, det vill säga kontrollerar, media i landet spelar en klart avgörande roll för hur man möjliggör ett maktövertagande eller en fortsättning på regeringsperioden. Detta har syntts mycket tydligt framför allt vid de val som på senare tiden hållits i de båda länderna. Flera av dessa val hade förmodligen fått en annorlunda utgång om man inte hade haft en väldigt polariserad maktelit som påverkat media.

5 Referenser

- Baker, C. Edwin 2002. *Communication, society and politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bengtsson, Jesper, 2001. *Mäktiga medier, mager demokrati*. Stockholm: Bilda Förlag.
- Borson, William, Zhu, Jian-Hua. *Susceptibility to Agenda Setting: A Cross-Sectional and Longitudinal Analysis of Individual Differences*. i McCombs, Maxwell, Shaw, Donald L., Weaver, David (red.) 1997. *Communication and Democracy*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Breton, Philippe 2000. *La parole manipulée*. Paris: La Découverte.
- Dyczok, Marta, 2006. "Ukraine Imports Democracy: External Influences on the Orange Revolution". *Europe-Asia Studies* vol. 53, nr. 2, s. 215-238.
- Edelman, Murray, 2001. *The Politics of Misinformation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gunther, Richard, Mughan, Anthony, 2000. *Democracy and the media – a comparative perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huntington, Samuel P., 1996. *The Clash of Civilizations*. London: Simon & Schuster.
- Ioffe, Grigory, 2007. "Culture Wars, Soul Searching, and Belarusian Identity", *East European Politics and Societies* vol. 21, nr 2, s. 348-381.
- Ivanova, Katsiaryna, 1998. "Press Coverage of Belarus, A Newly Independent Country in Transition" *The Joan Shorenstein Centre on the Press, Politics and Public Policy – Working Paper Series*. John F Kennedy School of Government, Harvard University 2000.
- Jowett, Garth S., O'Donnell, Victoria 1999 *Propaganda and persuasion*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Marples, David R., 2006. "Color revolutions: The Belarus case", *Communist and post-communist studies* vol. 39, nr. 2, s. 351-364.
- McFaul, Michael, 2007. "Ukraine Imports Democracy: External Influences on the Orange Revolution" *International security* vol. 32, nr. 2, s. 45-83.
- Miazhevic, Galina, 2007. "Official media discourse and the self-representation of entrepreneurs in Belarus", *Europe-Asia Studies* vol. 59, nr 8, s. 1331-1348.
- Nikolayenko, Olena, 2004. "Press Freedom during the 1994 and 1999 Presidential Elections in Ukraine: A Reverse Wave?" *Europe - Asia Studies* vol.56, nr. 5, s.661-686.
- Nord, Lars, Strömbäck, Jesper i Nord, Lars, Strömbäck, Jesper (red.), 2004. *Medierna och demokratin*. Lund: Studentlitteratur.
- Rich, Vera, 1996. "One-man control in Belarus" *Nieman Reports* vol. 50, nr. 2, s. 55-58.
- Street, John, 2001. *Mass Media, Politics and Democracy*. New York: Palgrave.

- Wanta, Wayne. *The Messenger and the Message: Differences Across News Media*. i McCombs, Maxwell, Shaw, Donald L., Weaver, David (red.) 1997. *Communication and Democracy*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Way, Luca A., 2005. "Authoritarian state building and the sources of regime competitiveness in the fourth wave – The cases of Belarus, Moldova, Russia, and Ukraine", *World Politics* vol. 57, nr. 2, s. 231-261.
- Willnat, Lars. *Agenda Setting and Priming: Conceptual Links and Differences*. i McCombs, Maxwell, Shaw, Donald L., Weaver, David (red.) 1997. *Communication and Democracy*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

5.1 Internetbaserade källor

CIA – The World Factbook 2007-12-19

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>
samt

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bo.html>

Freedom House 2007-12-17

<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2007&country=7134>
samt

<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=251&year=2006>
samt

<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2007&country=7295>

Nationalencyklopedin 2007-12-06

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=128097

Nationalencyklopedin 2007-12-15

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=344813&i_sect_id=344813&i_word=vi+tryssland&i_history=13